

UPPLEV AXMAR SKÄRGÅRD

AXMAR BLUE PARK

**AXMAR
BRUK**

Besöksmål bland vrak och blåstång

I havet utanför Axmar bruk finns en spännande undervattensvärld. Under ytan i den steniga och grunda skärgården finns flera skeppsvrak med en historia att berätta.

Vi har valt ut elva platser som på olika sätt berättar järnbrukets 300-åriga historia: från malmastade skutor till uttjänta prämar. Några ligger grunt och kan ses från ytan, andra kräver sportdykarutrustning.

Platserna är utmärkta med gula bojar i vattnet så du lätt hittar rätt. Vid Sandbanken och Patrioten finns ingen boj. I Västerhamn finns en informationstavla på land vid rastplatsen. På bojarna, och på axmarbluepark.se, hittar du mer information om fartygen och livet under vattenytan.

- 1 ENGMANVRAKET**
N 61° 1' 01,19", E 17° 10' 18,67"
Klara dagar syns Engmanvraket från ytan. Det är ett skelett av en 27 meter lång skuta från sekelskiftet mellan 1700 och 1800, som dessutom är ett av få arkeologiskt dokumenterade vrak i Norrland.
- 2 SVARTSTENSUDDEN BEDA**
N 61° 0' 49,49", E 17° 13' 53,92"
På 17 meters djup ligger vrakdelarna av slupen Beda af Harg. Malmasten är kvar vid stranden sedan ovädersnatten den 5 oktober 1883. Där ligger den vackert beväxt med blåstång, omgiven av den säregna naturen på Svartstensudden.
- 3 GRANSKÄR AXMARBRUKS LASTAGEPLATS**
N 61° 03' 22,68", E 17° 10' 31,21"
Vid Granskär skedde omlastningen mellan prämar och segelskutor. På stenblocken ser du järnringar där fartygstrossarna fästes. I vattnet finns högar med ballast från främmande hamnar. Några meter ut från stranden finns ett okänt vrak – byggt omkring år 1700. Här finns fina hållar att rasta på, och håll utkik efter säl!
- 4 MALMHAREN EN SKEPPSKYRKOGRÄD**
N 61° 02' 59,20", E 17° 09' 59,08"
I ett virrvarr av skeppstimmer sticker tre fartyg fram – en lädliknande präms och två nedriggade segelskutor. Efter att de seglat färdigt på världshaven blev även de till prämar i Axmar. Nu är de hem för mängder av småfisk och en intressant växtlighet. Det mesta syns från ytan.

- 5 VÄSTERHAMN**
N 61° 03' 34,86", E 17° 16' 07,34"
En mynnskatt, en ödekyrkogård och spåren efter en Gävlefskarhamn. Det ligger något gätfullt över Västerhamn och Kusö kalv. Det är en bra rastplats i skyddad havsvik och med mycket att upptäcka!
- 6 LENÄNGESVIKEN**
N 61° 03' 10,15", E 17° 09' 46,09"
Bland vassen i den grunda Lenängesviken står den sista av Axmar bruks prämar. Strax utanför är vraket efter en segelskuta från tidigt 1800-tal. Kom med kajak, eller gå kuststigen.
- 7 OXELHAREN**
N 61° 0' 23,39", E 17° 10' 18,05"
Fyra riktigt stora träfartyg ligger här sida vid sida. Alla är förvånande välbevarade fast de ligger så grunt. Hit kommer du bäst med båt, men det går att ta sig landvägen. Passar både snorklare och sportdykare.
- 8 VENUS**
N 61° 2' 25,36", E 17° 12' 29,25"
Fortfarande efter mer än 150 år är vraket efter Venus från Vaxholm en olycksplats. Spridda skeppsdelar och tackjärn leder fram till skrovet efter vad som varit en tidstypisk Roslagsskuta på sex meters djup.
- 9 TOKHAREN**
N 61° 2' 53,08", E 17° 13' 51,21"
Tokharenvraket förläste troligen i början av 1900-talet. Ändå är det okänt vilket fartyg det är. Hela järnmalmasten ligger kvar i skrovet på sex meters djup. Kring vraket ligger roder, akterspegel och andra skeppsdetaljer. Och där någonstans finns svaret!
- 10 SANDBANKEN**
N 61° 3' 39,86", E 17° 14' 42,33"
Sandbanken är ett vegetationsklätt grundflak som breder ut sig på mellan 1,5–5 meters djup. I kanten är en brant sluttning ner till 15 meters djup – jättefint naturdyk!
- 11 PATRIOTEN**
N 61° 0' 32,68", E 17° 12' 39,01"
År 1840 hölls auktion på Galeasen Patrioten som strandat vid Kusön och därefter bogserats till gården Sundsmar. Rigg och utrustning såldes, men skrovet blev vrak vid strandkanten och är nu en brådhög.

AXMAR NATURRESERVAT

FAKTA
Axmars naturreservat bildades år 1978. Det är runt 4 500 hektar stort och huvuddelen består av vatten. Mer information om naturen och de regler som måste följas inom reservatet för att skydda djur- och växtlivet finns på lansstyrelsen.se/gavleborg. År 2011 blev Axmar bruk Gästriklands första kulturreservat.

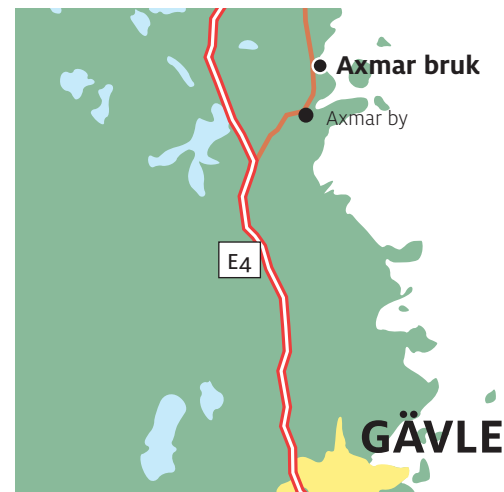
Stort både över och under ytan

I Axmar naturreservat finns en speciell undervattensnatur skapad i mötet mellan sött och salt vatten.

De många stenar och block, grunda vikar och laguner som finns i skärgården, erbjuder många olika livsmiljöer under vattnet där djur och växter med olika anspråk på livet trivs. Bottnarna i de grunda havsvikarna är rikt klädda med både makroalger, frodiga kärlväxter och täta kransalger. Det är en skattkammare för kräftdjur, snäckor, fiskar och sjöfåglar som söker efter föda.

- 16 KUSÖ KALV**
Västerhamn på Kusö kalv är en grund havsvik som är lika naturskön över som under vattnet. Den som snorklar här kan se minst tio arter av undervattensvegetation och många olika sorters fiskar. Med en större båt tar du dig lättast in i Österhamn. Via stigen går du lätt mellan Österhamn och Västerhamn.
- 17 KUSTSTIGEN**
Stigen börjar vid informationsskylten vid hyttan och går cirka 1 km längs kusten norröver. Längs stigen finns informations-skytlar om natur, geologi och kulturmiljön.
- 18 FLADDERMÖSS**
På en kvällspromenad under högsommaren har du bra chans att få se fladdermöss i engelska parken. Här finns 5 av Sveriges 18 fladdermösser.
- 19 GRANSKÄR**
Här finns fina hållar att rasta på och du kan uppleva skärgårdens rika fågelliv och se svärta, småskrake, fisktärna och kanske en havsörn glider förbi. Det finns även god chans att se säl. Gå iland i viken i väster.
- 20 KUSÖN**
På Kusön finns flera fina sandstränder och du kan vandra de cirka 3 km långa skogsstigen mellan Badviken och Korshamn. Med en större båt går du bäst in i Korshamn.

HITTA HIT

För guidning och information se:
www.axmarbruk.se
www.axmarbluepark.se
www.lansstyrelsen.se/gavleborg
www.lansmuseetgavleborg.se
www.visitgavle.se
www.axmarbrygga.se
www.paddla-gastrikland.se

VISA VARSAMHET

Var aktsam om natur- och kulturmiljön vid ditt besök. Respektera de boendes privatliv. Tänk på att det i både natur- och kulturreservatet finns regler som måste följas. Fullständiga föreskrifter finns på länsstyrelsens hemsida: www.lansstyrelsen.se/gavleborg.

Broschyren är framtagen i samarbete med Länsstyrelsen Gävleborg, Länsmuseet Gävleborg, Gävle kommun, Föreningen Hyttan, Paddla i Gästrikland och Axmar Blue Park.

**AXMAR
BRUK**

BRUKET OCH HAVET

FOTO: JIM HANSSON - SÖNHISTORISKA MUSEET DENNIS NORDBLÅN, BARBRO HÄRDING - LÄNSSTYRELSEN GÄVLEBORG, MARTIN ALEXANDERSSON, GRAFISK FORM, CONIETTI, TRIVICE, ARKITEKTOPPA, 2014.

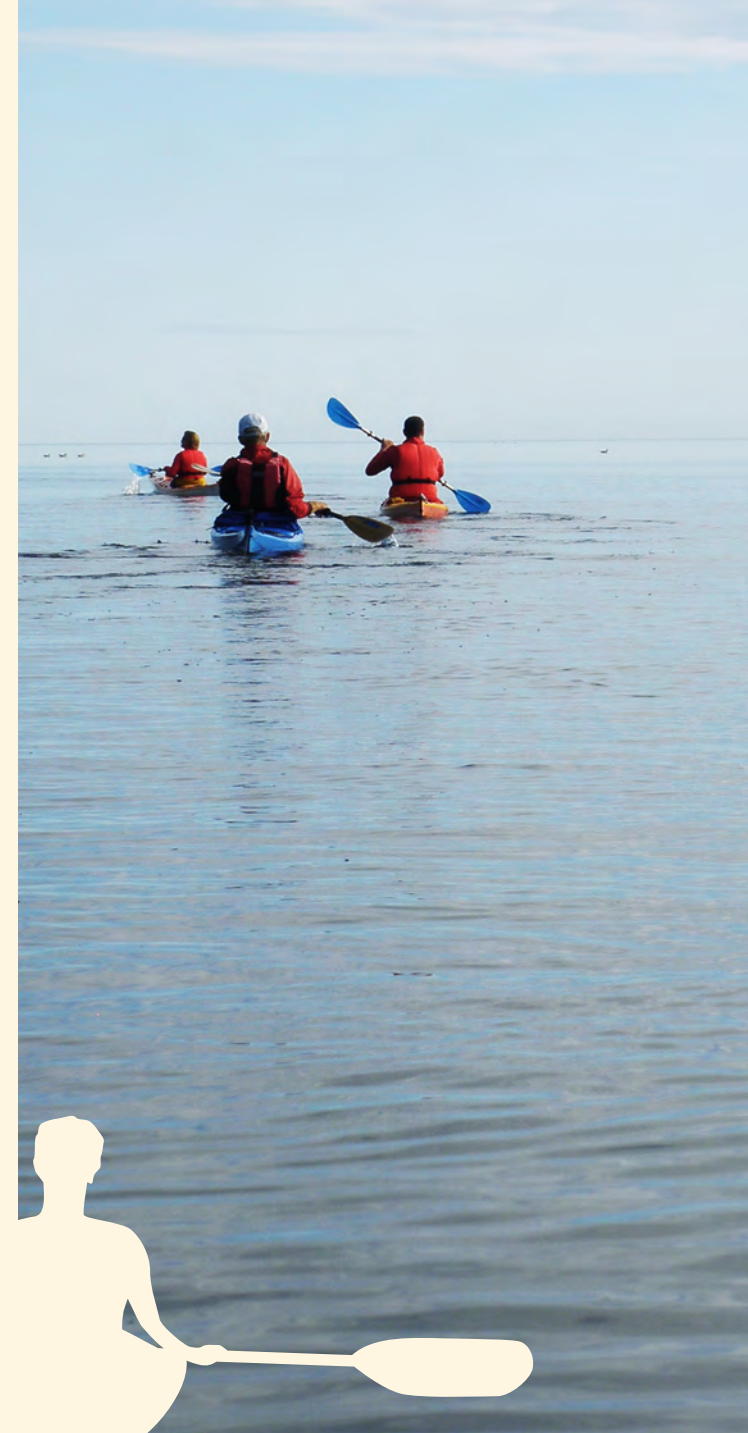
Som det en gång var

Redan år 1671 byggdes Axmars första hytta nära havet. Där tillverkades järn med kraft från Skärjeåns vatten och kol från de omgivande skogarna i Ödmården. Axmar bruk har alltid legat avskilt från byar och allfarvägar och länge var havet den främsta kontaktvägen till omvärlden.

Under de 250 år som järn tillverkades i Axmar har mycket byggts och förändrats. Den största förändringen ägde rum på 1860-talet när hela bruket revs och flyttade närmare den dåvarande havsstranden.

- 12 PARKEN**
Den engelska parken är från år 1866. På platsen där den tidigare hyttan hade stått anlade ägarna en modern park i engelsk stil med olika sorters lövträd. I parken byggdes också en ny herrgård, lusthus, orangeri och utsiktstorn. Här finns idag gamla lövträd, stigar och glittrande vatten. Av byggnaderna finns lusthuset och orangeriet kvar.
- 13 HYTTAN**
På 1860-talet byggde ägarna ett nytt bruk närmare havet. Den nya hyttan var för sin tid mycket modern med rostugn, masugn, Lancashiremedja och valsverk i samma anläggning. År 1927 tillverkades den sista järntackan här.
- 14 HAMNEN**
Hamnen hade stor betydelse för bruket och så gott som alla transporter gick via havet. In till Axmar fraktades järnmalm, kol och spannmål och ut från hamnen skeppades det färdiga järnet. Idag finns två magasin bevarade där man förvarade järnmännen och spannmål.
- 15 BYN PÅ KUSÖN**
Den lilla pittoreska byn på Kusön var bebodd året runt och här fanns en skola för barnen. Fiskarna och bönderna levererade spannmål till bruket och betalade arrende i form av fisk.

PADDLA

Ljuvliga skärgården

Axmar skärgård bjuder på härlig paddling för dig som vill paddla mellan småöar, sandstränder och skär. Här kan du göra dagsutflykter eller längre paddelturer på några dagar. Paddlingens svårighetsgrad beror på hur du lägger upp turen – och vådrets makter.

Bra läggingsplatser för kajak finns bland annat vid Trollharen, Axmarby, Gåsholma och Axmar bruk. Vid de här platserna är det möjligt att parkera bilen i närheten. Läggingsplatserna är markerade med IP på kartan.

När du kommit ut på vattnet finns flera fina strandhugg ute på bland annat Kusön och Kusö kalv. Vill du ha mer äventyrlig paddling fortsätter du ut mot Tupparna och Kalvhararna.

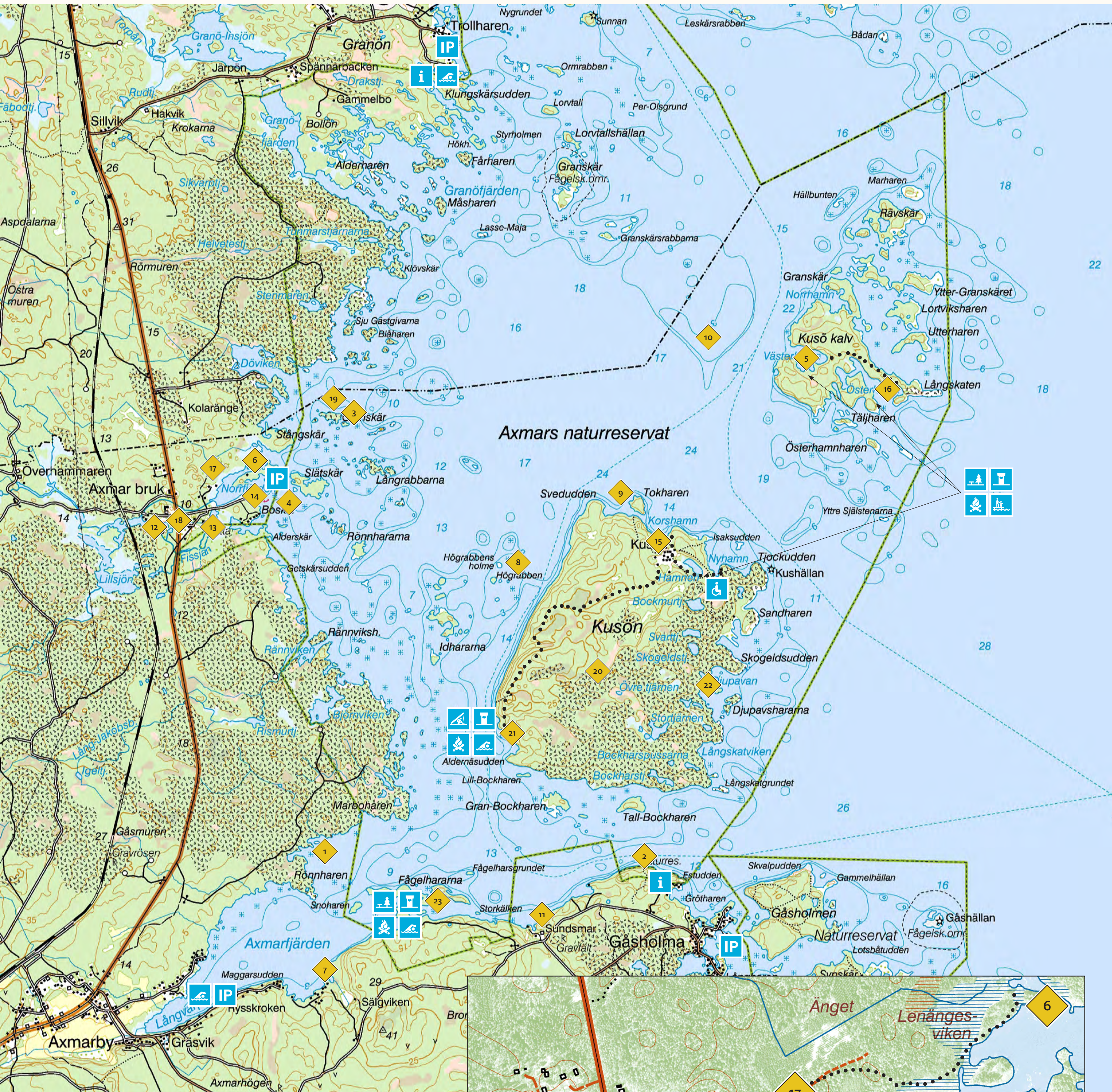
- 21 ALDERNÄSVIKEN**
Aldernäsviken på södra Kusön har ett skyddat läge och en härlig sandstrand där du lätt kan dra upp kajaken. Där finns även utedass och vindskydd.
- 22 DJUPAVAN**
Djupavan på östra sidan av Kusön erbjuder sandstrand. På Kusö kalv (16) finns flera rast- och tältplatser. Österhamn, ostsidan på Kusö kalv, ger fina möjligheter till bad och grillning och där finns även utedass.
- 23 FÅGELHARARNA**
Fågelhararna passar att stanna till på för både bad och tältning. Där finns en eldstad, sandstrand och du kan njuta av kvällssol.

Fler förslag på rastplatser och mer information finns på www.paddla-gastrikland.se.

Glöm inte att ta med dig kikare, har du tur kan du få se en skymt av säl eller havsörn!

BESÖKSMÅL I AXMAR SKÄRGÅRD

Övriga besöksmål

- Axmarbrugga Havskrog – en välnummerad fiskrestaurang belägen i en slagstensbyggnad med strålande havsutsikt www.axmarbrugga.se.
- Café Svarta katten i Slottsparken är öppet under juli månad.
- Konst- och konsthantverksutställningar i Hyttan och Galleri Bläckhornet.
- Axmar Bruksdag en lördag i augusti.
- Julmarknad i Hyttan andra lördagen i advent.
- Guidade visningar – bokas via www.axmarbruk.se.
- För musik-, teater- och övriga evenemang se information på www.axmarbruk.se.

Förklaring symboler

Badplats	För rörelsehindrade	Sevärdhet	Vandringstid
Brygga	Information	Torrpass	Parkering
Eldplats	Rastplats	Vindskydd	Iläggningsplats kanot

